

ERIVAJADUSEGA RATSUTAMIS- HUVILINE

Katrin Liiv

2025

Loengu teemad:

Sissejuhatus

Erivajaduse mõiste

Erivajadusega noor õppeprotsessi

Neuroloogiline mitmekesisus,

autismispektrihäire, ATH

Klienditöö erivajadustega inimestega

SISSEJUHATUS

Selles konspektis pühendun ma põhiliselt erivajadustele, mis on seotud vaimsete-ja psüühiliste erivajadustega aga ka neuroloogilise mitmekesisusega.

On lihtne märgata kliendi füüsilisi erivajadusi, kuid psüühilised erivajadused jäävad tihti märkamata. Psüühilisest erivajadusest tingitud käitumisilminguid segistatakse tihti oskamatusena ja ka laiskusega.

Iga inimene on võimeline arenema kui ta saab seda teha õiges keskkonnas ja sobivaid metoodikaid rakendades. Ka olemasolevate oskuste säilitamine võib olla areng. Seejuures on oluline ka juhendajate ja treenerite valmisolek arendada erivajadusega inimesi- mitte kõik inimesed ei sobi erivajadusega inimesi õpetama.

*Iga inimene on väärtus! Iga inimene on erinev-erinevad on
nende võimed ja vajadused.*

- Eestis puudub ühtne puude ja erivajaduse määratlus. Sageli defineeritakse erivajadustega inimest kui isikut, kes erineb keskmisest oma vaimsete võimete, sensomotoorsete võimete, kommunikatsioonivõimete, käitumise ja emotsionaalse arengu või füüsiliste oskuste poolest nii, et vajab tegevuste ja õppeprotsessi sealhulgas ka kehalise tegevuse kohandamist.

- Erivajaduseks on kõik see, mis tingib vajaduse muuta ja kohandada keskkonda ja tegevusi, et tagada inimeste maksimaalsed võimalused arenguks .
 - Iga erivajadus ei ole puue. Oluline on märkida, et puue on alati seotud erivajadusega, kuid erivajadus ei tähenda tingimata puuet.
 - Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel.
 - Puue liigitatakse järgmiselt: kehapuuded, meelepuuded, kõnepuuded, vaimupuuded ja liitpuuded.
 - Puuded võivad olla sünnipärased aga olla põhjustatud ka traumadest ja haigustest.
-

Erivajadusega lapsed

- Eestis on 2024. aasta seisuga 267 879 last (SoM)
- Puudega laste arv oli 2024. aasta lõpu seisuga 10176 , mis moodustab umbes 3,8% kõigist lastest (SoM, SKA).
- Lisaks on varasemate andmete põhjal hinnatud, et umbes 14% lastest vajavad sotsiaal-, haridus- ja/või tervishoiuvaldkonnast suuremal või vähemal määral lisatuge (TAI).
- Seega võib hinnata, et Eestis on kokku umbes 17,7% lastest, kellel on erivajadused või kes vajavad täiendavat tuge.

ERIVAJADUSEGA LAPSED:

- Füüsilise puudega laps
- Vaimse puudega laps
- Kõnepuude või-häiretega laps
- Psüühiliste või käitumuslike häiretega laps
- Füüsilise või vaimse arengupeetusega laps
- Õpiraskustega laps (ka muukeelsus)
- Suhtlemisraskustega laps
- Sagedaste tervisehäiretega laps
- Pikemat aega koolist eemal viibiv laps

*Erivajadustel on kõigil üks ühine oluline joon: need on igaüks sügavalt individuaalsed, pole olemas üht keskmist erivajadust või universaalset viisi samalaadse erivajaduse rahuldamiseks (EPIK)

Neuroloogiline mitmekesisus

Päritolu: Mõiste sai alguse 1990ndatel autismispektrihäirega tegelevate spetsialistide valdkonnas, rõhutades, et neuroloogilised erinevused nagu autism ei ole „haigused“, mida tuleb parandada, vaid loomulikud variatsioonid inimaju arengus. Neuroloogilise mitmekesisuse all mõeldakse:

- Autismispektrihäiret
- ADHD (aktiivsus- ja tähelepanuhäire)
- Tourette'i sündroom
- Õpiraskused nagu düsleksia ja düskalkuulia
- Muid neuroarengu eripärasid
-

Autismispektrihäire

- Arenguhäiretega lapsi kiputakse sageli pidama kasvatamatuteks. Tihti on aga nende näol tegemist autismispektri häiretega lastega. Niisama keeruline nagu on inimese aju, on ka kõik autismispektrihäiretega seonduv. Autistlikud inimesed võivad olla nii geeniused, kui ka nii suure mahajäämusega arengus, et inimene ei pruugi iseseisva eluga toimegi tulla.

Millal võib kliendil kahtlustada autismispektrihäireid?

1. väldib pilkkontakti ja hoidub kehalisest lähedusest;
2. ei kõnele eakohaselt, ei saa kõnest aru või kõne puudub täiesti;
3. puudub kõnekuulmine ja –mõistmine;
4. teeb korduvalt ühetaolisi liigutusi käte, jalgade, keha või peaga;
5. ei talu muutusi ja reageerib neile ägedalt;
6. ei mängi teiste lastega, hoidub omaette või mängib ebatavaliselt.

- Autismispektrihäirega inimestel võib esineda raskusi teiste elusolendite emotsioonide tajumisel. Seda peab arvestama ka siis kui nad suhtlevad loomadega (koerad, hobused jne). Nende liigutused võivad olla järsud ja emotsioonitud. Emotsioonide mittetajumise tõttu on autismispektrihäirega inimeste väljaütlemised väga otsesed ja mõnikord ka kohatuna tunduvad aga teades nende eripärasid, ei ole need mõeldud pahatahtlikena.
- Väga oluline aspekt autistlike inimestega töötamisel on rutiin. Iga väiksemgi plaanimuutus võib nad endast nii välja viia, et kogu tund saab rikutud. Nad peavad väga täpselt teadma, mis kell miski toimub, kuidas toimub ja kellega toimub.
- Üks äärmiselt positiivne külg autistide juures on kohusetundlikkus ja püüdlikkus. Seepärast on oluline säilitada huvi ja motivatsioon tegevuse vastu. Kõige suurem eduelamuse takistaja on aga see võib olla hirm.

Aktiivsus-tähelepanuhäirega laps

Aktiivsus- ja tähelepanuhäirega laste ja noorte käitumisraskusi võib jaotada kolme kategooriasse:

- hüperaktiivsus- esiplaanil on ülemäärane aktiivsus ja suutmatus paigal püsida
- impulsiivus- mõtlematu tegutsemine, suutmatus oodata oma järjekorda, käitumine võib olla kohatu
- tähelepanu puudulikkus- ei pööra tähelepanu detailidele, keskendumisraskused, töötavad aeglaselt, tihti ei vii alustatut lõpule, eemalolevad

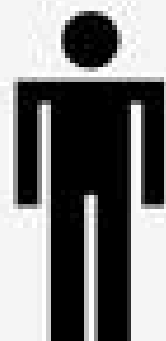
Kas klient võib vajada erikohtlemist?

- Väga raske on siin väljatuua konkreetseid jooni, kuid teatud verbaalsed (kõne) ja mitteverbaalsed (pilk ja pilkkontakti vältimine, kehahoiak, sundliigutused) jooned võivad sellele viidata.
- võivad esineda tihedad meeleolu muutused, pisi-asjade ja kõrvaliste detailide ületahtsustamised (värvid, helid), liigne apaatsus ning emotsionaalsete reaktsioonide tuimenemine või või ülereageerimine.
- Eristada tuleb psüühikahäirega kliente ja vaimupuudega kliente. siis vaimupuude puhul on tegemist püsiva seisundiga (nt.skisofreenia) mis on tekkinud kas raske haiguse või trauma (s.h. sünnitrauma) tagajärjel ja seda ei saa ravida. Vaimupuudega kaasneb tihti intellekti langus, piiratud on kõne, motoorika ja sotsiaalsed oskused.
- Igale inimesele tuleb läheneda eraldi ja isiklikult, lähtudes konkreetse isiku iseärasustest, loomumomadustest ja tarvidustest

- Positiivse hoiaku kujundamine erivajadustega inimeste huvitegevuste vastu. Väga oluline on soodsa keskkonna loomine ning usalduslike suhete üleseehitamine. Selle eelduseks on aga avatud koostöö kliendi, tema lähikondlaste ja treeneri/õpetaja vahel. Tegevus peab vastama kliendi võimetele ja olema talle motiveeriv.
- Erivajadustega inimestega tegelejalt oodatakse empaatilisust, emotsionaalset stabiilsust, sõbralikkust, avatud suhtlemist, erinevuste aktsepteerimisvõimet ja tolerantsust. Samuti paindlikkust. Näiteks autismispektrihäirega inimesi ei ole võimalik muuta, muutuma peavad teised nende ümber.
- Autismispektrihäirega inimesi on kergem õpetada piltide ehk piktogrammide abil. Need on suureks abiks ka mõõduka ning sügava alaarenguga klientidega töötades, hõlbustades suhtlemist.

- Milline on õppija- auditiiivne, visuaalne, kinesteetiline. See määrab tegevuskava
- Vaimupuudega inimesed on kinesteetilised õppijad, neile sobib aktiivne osalemine füüsilises tegevuses: liikumine, käelised tegevused, mängud õpitava paremaks meeldejätmiseks. Kinesteetilise õppimise ajal töötavad mõlemad ajupoolkerad ning saadud infot säilitatakse pikaajalises mälus. Kinesteetilised õppijad eelistavad kompimismeelt, selleks et õpitavat mõista, peavad nad puudutama ja tunnetama. Neil jääb paremini meelde see, mis on käelise tegevusega seotud. Mäng ja kinesteetiline õppimine on seega lahutamatult seotud (Tamm, R. 2007. Vaimupuudega laste õpetamine mängu kaudu)
- Neuroloogilise mitmekesisusega lapsed ei kuulu automaatselt ühte kindlasse õppijatüüpi, nagu visuaalne või auditiiivne. Nende õppimise eelistused ja tugevused võivad olla väga erinevad, sõltuvalt konkreetsetest neuroarengu iseärasustest.
- Autismisspektihäirega lapsed- ülekaalus visuaalne mälu
- Aktiivsus-tähelepanuhäirega lapsed- ülekaalus kinesteetiline mälu, võivad olla ka visuaalsed ja auditiiivsed õppijad, kuid võivad vajada siis rohkem kõrvalist tuge
- Düleksia- võib olla esiplaanil auditiiivne ja visuaalne õppimisstiil. NB! raskused ülesannete juhiste mõistmisel, sh õpiraskused kehalise kasvatuses aines

Neuroloogilise mitmekesisusega lapsed ei mahu ühtsesse "visuaalne" või "auditiiivne" kategooriasse. Oluline on läheneda individuaalselt: jälgida, katsetada ja leida, milline õppimisviis konkreetsele lapsele sobib.

117 Human Pictograms

Pixel Perfect Icons

PIKTOGRAMMID

Lugemissoovitus

Neare, V. Erivajadusega lapsed lasteaias ja koolis. Nende arengu ja õppimise toetamine. 2024

Hoopmann , K. Aspergeri sündroomiga õpilane klassis. Mida peaks iga õpetaja teadma. 2019

Todd, S. Väike raamat autismispektri häiretest. 2015

Tammet , D. Sündinud sinisel päeval. 2007

Hollowell, M.E. ATH- mis see on? Teejuht mõistmise ja edu suunas. 2024eie lõigu tekst

Tänan kuulamast!